

YAŞAM ÇEVRELERİNİN DAHA KULLANIŞLI HALE GETİRİLMESİ

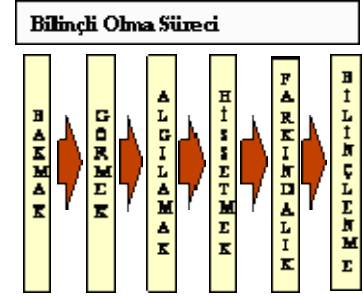
Prof. Dr. Faruk Yalçın Uğurlu

Çankaya Üniversitesi

Giriş

Yaşam, her birey ve toplum için önemlidir. Yaşam ile mutluluk, sağlık, üretkenlik, başarı ve çok yönlü davranış arasında önemli ilintiler bulunur. Bu anlamda, yaşam ile çevre ilişkisi hep arka planda kalmıştır. Toplam çevre olgusunun yaşam kalitemizin düzeyini yükseltmede ne gibi önemli katkıları olabilir? Örneğin; geniş alanlı bir yaşam mekanı gerçekten bizim için olumlu ve yararlı bir çevre oluşturabilir mi? Çok küçük boşluklar kullanışlı hale geldiğinde, bireysel gereksinimler; toplumsal devinimler ve insanca yaşam standartlarını artıran mekanlara dönüşürler. Bizce, hepimiz bu anlamda farklı görüşler oluşturabilecek dinamik düşüncelerle bu ve benzeri durumlara eleştirel yaklaşımlar yapabilmeli ve ilgili farklı anlayışlara açık olmalıyız. Bunun için, yaşamın temelindeki politik, sosyo-ekonomik, psikolojik, fiziksel ve biyolojik tüm olguların olumlu gelişim eğiliminde olması gerekir. Bu özelliklerin ayrıntılarına inerek, karar verme sürecimizde önemli olumlu çıkarsamalar elde edebiliriz.

Mimari Tasarım, boşlukların mekansal özellikler kazanmasına ve daha verimli kullanılmasına olanak sağlayacak niteliklerin bilimsel içeriklerini açıklar. Tasarım için bilinçli olma süreci, insanların çevreye ilişkin bilinci, çevreyi algılaması, görebilmesi, farkındalık oluşturması, ayrıntı ile öz arasındaki doyum noktasına varması aşamalarından geçerek, neden, niçin, nasıl, vb. sorgulama, irdeleme noktalarına uzanan bir dizinden oluşur. (Şekil 1).

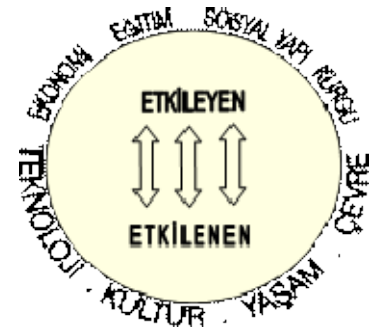

Şekil 1: Bilinçli Olma Süreci

Bu dizide, bilimsel boşlukların kültürel birikimlerle doldurulması, başarılı ve duyumsanabilen sanatsal olgunlukların önceliklerinin soyutlanması ve akılsal açıklamaların etkisi ile istenen düzeye varılır. Çok yönlü etkilerin dengeli birleşimi ile insan gereksinimlerinin karşılanmasındaki ilişki, nitelikli ve bireysel özellikteki olgunluğa doğrudan bağlıdır. Bireysel ve toplumsal çevrenin olumlu bir şekilde dengelenmesi, tasarımın bireysel tarz ve beğeni ölçütleri ile özümsemesine ve bu kimliğin paylaşılabilirliğine bağlıdır. Bu nedenlerle rahatça iddia edebiliriz ki, çevresel boşluklara mekansal değerler yükleyebilme becerimiz oranında çevresel iyileştirme gerçekleştirebiliriz. Bu becerimizi geliştirmeyi aşağıdaki açıklamaların başlatabileceğini umuyoruz. (Şekil 2).

İnsan Faktörü

Bilindiği gibi, hacimsel boşluklara anlam kazandıran en önemli faktör; onları algılayan, gereksinimleri paralelinde kullanan, çağlar boyunca doğal ve yapay çevresine uyum sağlamaya ve bu nedenle bilimsel, kültürel, teknolojik devinimler içinde olan varlık, yani insanoğludur. İnsanoğlu, doğuştan gelen yetileri ile sosyalleşme sürecindeki zamana bağlı birikimleri sonucunda, her an daha olgun davranışlar sergileme özelliğine sahiptir. Ancak, bu sürecin içinde evrensel olanaklara uyum sağlayabilme özelliği rasyonel değerlendirme yapabileceği konusunda bazen beklenen standartların altında kalabilmektedir. Bu konuda, öğretim ve eğitimin düzeyi ve kalitesi yanında, olumlu-olumsuz görenek, gelenek, vb. kültürel

Şekil 2: İnsan-Çevre İlişkisi

şartlanmaların, iklimsel, coğrafi koşulların veya siyasi ve ekonomik olumsuzlukların etkisi ile bu eksiklikler, yaşamsal uygulamada bilerek veya isteyerek de ortaya çıkabilir. Bu açıdan insanoğlunun kendine has fiziki, biyolojik, içsel ve duygusal yapısı ile toplam karakterinin, çok özgün kimlik değerlerini incelemesi söz konusudur. İnsanoğlu yaşamı boyunca, özellikle de yaşam mekanlarındaki çevresel koşulları ve değişik verimlerdeki kurgusal nitelikleri ayrıntılı gözleme, algılama, bilincine varma ve yorumlayabilme yetilerini sürekli olarak yaratıcı anlamda geliştirmelidir. Örneğin, mutfak, çalışma ya da uyuma mekanlarını yapısal niteliklerine uygun hale getiremeyen bir birey, sağlıklı, üretken ve en önemlisi de mutlu olamaz. Her ayrıntının olumsuzluğundan sürekli yakınıp, gerçekte onlardan nasıl olumlu çözümlere yönelinebileceğinin farkına varamaması, yaşam kalitesini düşürür.

Kullanışlılık Faktörü

Zamanımızda kendi ekonomik koşullarımız paralelinde, hatta bazen üstünde çok yönlü tüketici olmaya adeta zorlanmaktayız. Tasarım sorunlarının en önemlilerinden biri bu noktada ortaya çıkmaktadır. Örneğin; bir konuta gerçek bir yuva kullanışlılığını ve işlevselliğini kazandıracak çok önemli özelliklerin olması gerekmektedir. Buna karşın, ulusal ve uluslararası çıkar gurupları, işe yarar, mutluluk verici nicelik ve nitelik değerlerini hiçe sayarak, bir yandan sınırsız borçlanma eğilimleri ile yaşam süreçlerindeki denge arayışını yok eden kayıplara yol açarken, diğer yandan da toplumsal olumsuzluğun temelini oluşturan yanlış değer yarışlarını körüklemekte, özenti, doyumsuzluk, vb. yanlış noktaları öne çıkararak ben odaklı bir birlikteliği vurgulamaktadır.

Bir objenin, çevresel unsurun, araç-gerecin veya en azından bir giysinin kullanışlı olması demek, onun yükümlendiği işlev açısından kullanıcıyla oluşturacağı çok yönlü, düzenli, dengeli ilişkisinin ve işe yararlığının en anlamlı düzeylerde ortaya çıkmasıdır. Örneğin; iki kişilik bir ailenin, 4 odalı, 4 banyolu, 250 metrekare bir konuta istem oluşturmasının doğurduğu sonuçlara bakarsak; bu, öncelikle elde edilecek mekan için ilk harcama, işletme, kullanma, ısıtma, soğutma, temizleme, güvenliğini sağlama ve periyodik bakım onarımını yapma gereksinimleri nedeniyle büyük ve riskli ekonomik yükler yüklenmek demektir. Ayrıca, sosyal uyum açısından bakarsak, bu tür seçimler, ilişki içinde olunan bireylerle belirli çok yönlü mesafeler oluşturma risklerini getirmektedir. En önemli risk ise, bireyin gelişim için ortaya koyabileceği hedeflerdeki tutarsızlıktır. Çünkü birey, genetik refleks olarak geleceğe yönelik olarak daima daha iyi bir standardı hedefleyeceği ve çevresel eşitsizliklerin etkisiyle ona yaklaşması gittikçe zorlaşacağı için, bireysel mutluluk azalacaktır. Yaşam enerjisini tüketen birey veya ailenin sağlıklı, başarılı, dengeli ve dinamik bir süreci elde etmesi beklenemez. Bu nedenle, tasarım sürecinin her aşamasında kullanışlılık faktörü büyük önem taşımaktadır.

Mekan Ölçüleri, Ölçek ve Oran Faktörü

Yaşam mekanlarımızda, yaratacağımız yakın veya uzak çevrelerde, bizim algılama sürecimizi etkileyen önemli bir nokta da fiziki veya algısal ölçülerdir. Bazen çok küçük bir mekan çok büyük bir mekandan daha işlevsel olabilir. İnsanoğlunun çevreyi algılamasında ölçü oluşturan değerler, malzeme, renk, doku, detay, yüzey veya kitleleri parçalayan çizgiler gibi ayrıntılardır. Yalın düzenlenmiş bir mekan çok ferah bir duyumsama yaratırken, çok parçalı bir mekan ise, algılamaya, ölçü yanında, onun ölçeksel algılanması potansiyelini zorlayarak olumsuz ezici bir duygu da oluşturabilir. (Resim 1).

Resim 1: Yalnlık - “Los Cernos de Santa” Kent Evi, Picado – DeBlas - Delgado

Mekan organizasyonuna yarayan objelerin belirli estetik ilişkilerle düzenlenmiş olması da algılamada ölçek düşüncesini getirir. Örneğin; anıtsal bir mekanda kapının ölçüsü küçük ama tavan çok yüksek olduğunda oluşan zıtlık, boşluğun algılanmasını olumlu veya olumsuz etkileyebilir. Aynı olguyu göreceli durumlarda da yaşarız. Aydınlık bir mekandan karanlık bir mekana geçerse mekan ölçüğü küçülürken tersi durumda algılama ölçüğü büyür.

Oran dediğimiz zaman ise boşluğu oluşturan en, boy ve yükseklik ölçülerinin birbirleri ile ilişkisini anlarız. Onları sınırlayan yüzeylerin geometrik düzen girişimindeki özellikler ise oransal algılamayı oluşturur. Örneğin; en-boy dengesi olmayan dikdörtgen bir mekanın uzak veya yakın yüzlerinin koyu ile açık renkte boyanmaları, var olan oransal algılamayı olumlu veya olumsuz yönlerden ciddi şekilde etkiler. Böylelikle, yüzeylerin birbirlerine gerçekten daha yakın ya da uzak algılanabilmesi söz konusudur.

Optimizasyon Faktörü

İnsanoğlu, yapmak durumunda kaldığı seçimlerde içgüdüsel olarak en üst noktaları hedefleyebilir. Ancak, bazı diğer faktörler ortaya konulduğunda, bizim için en rasyonel olan noktada karar vermeye çaba sarfederiz ki işte bu nokta, ne çok iyi, ne çok kötü ama en uygun olan ortalama noktadır. Bu nokta bizim için optimum çözüm noktasıdır, çünkü birden çok yönün çakıştırılması sonucunda bazı aşırı değerleri göz ardı ederek, öncelikleri, sonralıkları sıraya sokarak karar verilmiştir. Çevre iyileştirme sürecimizde de bu anlamda bir akıl yürütme gerekmektedir.

İnsan, her davranışında aradığı dengeyi mekansal organizasyon yaparken de devreye soktuğunda, kendi için yaşamsal önemi olan çevresel konforu nicel ve nitel anlamda daha da kolay elde edebilecektir. Bazı norm, güdülenme ya da alışkanlıklarımızdan kurtulabildiğimiz andan itibaren daha özgür ve esnek bir mekansal düzene yönelebiliriz. Bu duruma en iyi örnek; biriktirme, saklama, depolama alışkanlığımızdır. Geçmişte gereksinimlerimizi hemen yakınımda bulamama riski taşıdığımız için ya bazı maddeleri depolardık ya da teknolojik değişimin bu derece hızlı olmadığı dönemlerde bir objenin bozulması veya eskimesi durumunda onun bir parçasını diğer bir tamirat aşaması için saklama eğiliminde olurduk. Bu durum, giderek yaşam çevremizde gereksiz bir depolama gereksinimini oluştururdu. Günümüzde koşullar değiştiği halde bu alışkanlığı üstümüzden atamadığımız için mutfağın yanında bir kiler ya da evin altında veya çatıda kırık döküğün muhafaza edileceği bir depoya istem oluşturmaktayız. Bu ve benzeri durumları irdelemeli ve sahip olduğumuz mekanın tamamını daha etkin bir şekilde kullanma yollarını araştırmalı ve geliştirmeliyiz.

Mekandaki Elamanların Rasyonel Kullanımı

Yaşam mekanlarımızda bizim önemsememiz gereken bir özellik de hareket alanımızdaki gereksiz engellerin kaldırılmasıdır. Örneğin; iç mekanda yer tutan salon kapısı, içe açılan balkon kapısı ile pencere kanatları, dolap kapakları ve benzeri birçok unsur bizim rahat hareket etmemizi engellemelerinin yanında, aynı zamanda taradıkları yüzeyi başka amaçla kullanmamızı da etkilerler. Büyük perde yüzeylerinin, hantal mobilyaların kapladığı alanların hepsi mekansal kayıplar oluşturmaktadır. Buna benzer diğer bir nokta da, mekan parçalanması ve artan temizlik gereksinimi getirme gibi olumsuzluklar yaratabilen gereksiz girinti, çıkıntılar ile dokulu yüzeylerdir.

Hareketli, yarı sabit ve sabit mobilya elemanlarının birbirleri ile olan form, kitle ve toplam estetik ilişkileri, onların sayıları, büyüklükleri ve aralarında kalan boşlukların organizasyonundaki duyarlılık da önemli tasarım konularını oluşturur. Çok sayıda ve hantal objeler seçmek yerine ölçüleri, özellikle de yükseklik ölçüleri, ergonomik yapımıza tam uyan seçimler yapmamız daha olumlu sonuçlar doğurur. Sunulmaya çalışılan değerlerin daha kolay algılanabilmesine yardımcı olmak üzere aşağıda bir örnek uygulama sunulmaktadır.

Örnek uygulama:

MEKAN İÇİ DÜZENİ VE ÇEVRESEL GETİRİLERİ

Şekil 3'de görülen plan üzerinde aşağıdaki değişiklikler gerçekleştirilmiştir:

- Balkon duvarları ve kullanılmayan bacalar kaldırılarak büyüme sağlandı.
- Salon kapısı kalktı, dolaşım rahatladı.
- Küçük geometrik mobilya ve açık renk badana ile ferahlık elde edildi.
- İnce ve detaysız kartonpiyer tavanı yüksek hissettirdi.
- Dış kapı dahil, kapılar sürgülü hale getirildi, dolaşım rahatladı, taradıkları alanlar geri kazanıldı.
- Pencereler duvar orta ekseninden dış eksene alınarak hacim ferahlatıldı.
- Perdeler sadece pencere boşluklarına konarak daha net görüntü oluştu.
- Balkonlar kapatıldı, toz ve ısı kaybı azaldı, toplam hacim yaz kış açık ve kapalı kullanışa açık hale getirildi.
- Dolaplar bir odaya toplanarak yandaki odayla içsel geçiş sağlandı, soyunma-giyinme işi ve işlevselliği geliştirildi.
- Radyatörler kaldırıldı. Tavan yüksekliğinden 7 cm. kaybedilerek panel sistemle aynı maliyetle yerden ısıtma yapıldı. Sağlık, işlevsellik ve işletme ekonomisi açılarından izolasyonlar geliştirildi.
- Antre mutfak arası taşıyıcı olmayan duvar kaldırılıp sürgülü bir bölme konması ile antrenin eni genişledi, sürgü pozisyonu paralelinde mutfak, açık, yarı-açık, kapalı kullanma esnekliği kazandı.
- Salon-antre-mutfak işlevselliği daha esnek ve kullanışlı hale geldi.
- Sarkan aydınlatma armatürleri tavana yapışık seçilerek modern ve net bir ışık düzeni sağlandı.
- Banyo, mutfak dolap ve tezgah düzeni daha kullanışlı, estetik ve hijyenik hale geldi. Hilton tipi lavabo, gömme rezervuar ve dairesel köşe duş kabini hem estetik, hem ekonomik çözüm getirdi.

Şekil 3: Mekan Düzeninde Çevre Değişimi

Bu değişikliklerin sonucu olarak, 75 m²'lik bir hacmin, 90 m²'lik net bir kullanım alanına dönüşmesinin yanında, sağlanan ferahlık ve mekan akışkanlığı sayesinde kullanıcıların hissettiği büyüklük 90 m²'nin de üzerinde olabildi.

Perde - Pencere ilişkisi

Mutfağa eklenen balkon

Dolu-boş hacimli dolap

Mekanda Esneklik Faktörü

Yaşam mekanımızda her işlev için farklı bir nesne veya mekan parçası düşünmemiz, mekanın toplam büyüklüğünü olumsuz etkileyeceği gibi işlev ilişkilerindeki uyumu da zorlaştırabilir. Bu nedenle, tasarım sürecimizde birbirine yakın işlevler için aynı objeleri ve mekanları kullanabilme ya da elemanların hareket edebilir özelliklerde detaylanması, beraberinde esnek mekan kullanımını getirebilir. Bu faktörlere cevap veren en güzel örnekler Anadolu'daki geleneksel mekan organizasyonlarında rastlarız. Örneğin; gündüz oturma elemanı olan sedirler gece yatak olarak değerlendirilir. Bir ocak, hem pişirme, hem ısınma, hem de aile fertleri için estetik bir yaklaşma hacmi olarak işlevseldir. Aynı şekilde, bir mekan sadece bir işlev için değerlendirildiğinde o mekana ayrılan ekonomik değer geri dönüşü de sınırlı kalmaktadır. Çözüm olarak, çok amaçlı mekanların tasarlanması, uyuma hacimlerinin sadece gece değil gündüz de işlevsel olması, ya da kapatılan misafir odası yerine ailenin toplu yaşamına fırsat veren salon düşüncesinin öne çıkarılmasının daha olumlu olacağı açıktır.

İmar Yönetmelikleri ile Yapıda Yapılabilecek Değişiklikler

Tasarımda bir diğer faktör de var olan mekan stoğunun nicel ve nitel değerlerinin ülke ekonomisine getirdiği olumsuz yüklerin toplumsal dayanışma ve geleceğe yönelik çağdaş yaşam koşullarının iyileştirilmesi amacıyla ele alınmasının sağlanabilmesidir. Bu açıdan bakıldığında ülkemizde, özellikle de meslek insanları olarak çok tutucu bir davranış sergilediğimizi söyleyebiliriz. Örneğin; çevresel birçok değere saygı göstermemiş bir düzen içinde yapının ilk tasarımcısının kararlarını daha olumlu bir yönde bile değiştirecek önerilere karşı çıkılması şaşırtıcı olmaktadır. Bu bağlamda, konuya ilişkin yasa ve yönetmelikler ile geleneksel çarpık bürokratik alışkanlıklardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Ülke kaynakları hepimizin ortak değeridir. Bir binanın içini kullanan sınırlı sayıdaki bireylerin yanında, dışını algılayan çok sayıdaki insanın göz önüne alınması bu konuda atılacak önemli bir adımdır. Mülkiyet kavramının, özellikle kentsel doku içinde, bireysel davranış modelleri ile birlikte yeniden ele alınıp gözden geçirilmesi şarttır. Daha iyiyi hedeflemek için; tekil yapılardan oluşan çevreler yerine toplu tasarlanmış, bilimsel düzeyleri yüksek, toplam ömürleri, malzeme, teknoloji ve detayları önceden tanımlanmış yapılara yönelmeliyiz.

Sonuç

Toplumdaki mekansal algılamayı sınırlayan etkenlerin ortadan kaldırılarak çevre duyarlılığının geliştirilmesi, tasarım sürecinin ilerlemesi için önemli bir adımdır. Çevre, yalnızca yakın çevreyi değil; kapalı, yarı-açık ve açık mekanları, doğal veya yapay ortamların tümünü birlikte içermektedir. Bunların birbirleri ile devamlı etkileşim içinde olduğu da açıktır. Çevre duyarlılığını üst düzeye çıkarabilirsek, ekolojik dengeler ile eksik kaldığımız diğer noktalarda da bilimsel ve teknik yardıma açık olma, birey hatalarında uyarıcı görev yapma, vb. eylemlerin hepsinin, insan olmanın bize yüklediği doğal görevler olduğunu algılarız. Özellikle, artan çevre kalitesinin, toplam yaşam kalitesine getirdiği sosyo-ekonomik ve psikolojik geri dönüşler, sağlıklı ve mutlu yaşam dengemizi oluşturmaya başlamamız anlamına gelir. Büyüklük, ölçek ve geometri gibi değerler, çevremizi oluştururken, estetik değer duyumsama düzeyimize önemli katkı sağlar. Akılcı uygulama sorumluluğumuzu da önemseyerek, değişip gelişen çevrelere uyum sağlayabilmede üstün başarı dileklerimizle.

KAYNAKÇA

- F.Y., Uğurlu "A Different Approach For Furniture Design", 4th. FAE International Symposium, pp. 89-94, Kasım.30-Aralık.1 2006, Lefke KKTC
- F.Y., Uğurlu "To See Or To Perceive Architecture ?", Medi3ology, International Symposium, pp.159-166, 2004, Nisan 12-16, 2004, Gazimağusa KKTC